

MARQUIS DE SADE YİRMİNCİ YÜZYILDA NEDEN CİDDİYE ALINDI?*

ÉRIC MARTY, 1955 yılında Paris'te doğdu. Çağdaş Fransız edebiyatı profesörü, yazar ve düşünürdür.

André Gide, René Char, Georges Bernanos, Jean Genet ve Roland Barthes'ın eserleri üzerinde çalışmış, editörlüklerini yapmıştır. Çeşitli yayınevlerinde dizi yöneticiliği görevini de yürüten Marty'nin 20. yüzyıl Fransız edebiyatının birçok önemli şahsiyeti üzerine çok sayıda eseri vardır. Bu eserlerin başlıcaları şunlardır: *L'Écriture du jour: le "Journal" d'André Gide; René Char; Louis Althusser: Un sujet sans procès; Lacan et la littérature; Jean Genet: Post-scriptum; Roland Barthes: Le Métier d'écrire; Une querelle avec Alain Badiou, philosophe.*

*SEL YAYINCILIK / ARAŞTIRMA - İNCELEME

***SEL YAYINCILIK**

Piyerloti Cad. 11/3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>

E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:

Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul

E-mail: siparis@selyayincilik.com

Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

***SEL YAYINCILIK: 829**

ISBN 978-975-570-841-6

**MARQUIS DE SADE
YIRMİNCİ YÜZYILDA NEDEN CİDDİYE ALINDI?**

Éric Marty

İnceleme

Türkçesi: Işık Ergüden

Özgün Adı:

Pourquoi le xxe siècle a-t-il pris Sade au sérieux?

© Editions du Seuil, 2011

© Sel Yayıncılık, 2012

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı

Editör: Bülent Doğan

Düzeltili: Mısra Gökyıldız

Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Ocak 2017

Baskı ve Cilt: Yayıncılık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Éric Marty

Marquis de Sade
Yirminci Yüzyılda Neden
Ciddiye Alındı?

Türkçesi: Işık Ergüden

Giriş

Marquis de Sade 20. yüzyılda neden ciddiye alındı?

Her sorunun odağında bir sav yatar. 20. yüzyılda Sade *gerçekten de* ciddiye alındı. Korku, ağırbaşlılık, mizahın aniden donup kalan kahkahaya dönüşmesi, Sade’ın kriminalleştirilmesi, felsefi öneminin dikkate alınması, sapkın özneye aniden özgürleştirici bir rol verilmesi, ölüm itkisinin insanlık tarihinin ve dünyanın ekseni olarak ortaya çıkışı gibi biçimler alabildi bu ciddiyet... Aslında bu ciddiyetin kapsamını saptar, niteliğini ölçer, nüanslarını, değişkelerini, çelişkilerini değerlendirirsek, sanırım bu bile “neden” sorusunun cevabını –formüle etmeye gerek kalmadan– kendiliğinden verecektir.

Bu birkaç sayfalık giriş bölümünün amacı başka bir soruyu ele almaktır: Yüzyıl sorunu. Hangi 20. yüzyıl?

Kopmalar, zaten burada olan şeyden yola çıkarak gerçekleşir; örneğin sesi soluğu işitilmeyen şeylerin varlığı, rüşeym halindeki varoluşlar, yeraltında bulunan, gömülü, fark edilmemiş ve ancak geriye dönülüp bakıldığında bir şeylerin habercisi olduğu görülebilen olgular... Tarihin asla sadece geleceğe yönelik olmayan, geçmişini hiç durmadan kemiren, geviş getiren ve yeniden şekillendiren, bu geçmişini şimdiki zamanda yeniden düzenleyen ve böylece onu son derece büyüleyici, derinden arzulanır kılan, hatta geçmişle diyaloga geçilebileceğine inandıracak kadar çağdaşımız kılan faaliyeti, *çalışması* bu noktada kendini gösterir.

Örneğin önceki yüzyılda Sade’ın var olduğunu gün ışığına çıkaran ve aydınlatan, hatta belki de bu mevcudiyeti icat eden, her koşulda biraz abartan ve Napoléon felaketinin ve kaosunun göbeğinde, Charenton’da, 27 Nisan 1803’ten beri yaşadığı tımarhanede 2 Aralık 1814’teki ölümünden sonra kişiliğini ve eserlerini örten sessizliğin içinde varlığını sürdürdüğü yanılması bize veren de tam bu 20. yüzyıldır.

19. yüzyılın bu sessizliği içinde kuşkusuz Sade’ın gerçek okurları olmuştur. Örneğin Stendhal.¹ *Kızıl ve Kara*’yı Sade’cı bir roman olarak okumak hoş olabilir: Machiavellici bir tarih ve siyaset anlayışını Sade’la birlikte Stendhal da paylaşmaktadır; ölümün, idam mahkûmu figürünün, Terör’ün

1 Sade okuru Stendhal hakkında bkz. Alain Goldschläger’in yazısı: “Stendhal, mauvais disciple de Sade”, *L’Année stendhalienne*, IV, 2005, Honoré Champion.

etrafında görülen Sade'a özgü enerji ve duyarsızlık [apati] kategorileriyle o da oynar; ortak bir fantasma –Stendhal'ın romanında Mathilde'in, *Juliette*'te Fransa kraliçesinin taşıdığı kesik baş fantasma– her ikisinde de görülür. Fakat Stendhal'ın *Günce*'sinde Sade'ın adına ender rastlanması hayal kırıklığı yaratır: “De Sade tek bir duyguyu resmetmektedir: Yitirilen mevkkiye duyulan özlem. Onda karakter portreleri yoktur. Balzac'ınkinden daha içten, daha ahlaksız erkeğe özgü bir üslubu var ama yumuşak, seven, insani hiçbir şey yok.”²

Sade'ın bu gerçek ya da hayali okurları arasında başkaları da vardır: Chateaubriand, Balzac, d'Aureville, Mirbeau, Huysmans, Goncourt Kardeşler, Taine ya da Sade'ı “modernler”in gayrimeşru esini olarak gören Sainte-Beuve.³ Keza 1873 yılında Londra'da kaldığı bir dönem British Library'den Sade'ın eserlerini isteyen Rimbaud.⁴ *Çırlıçiplak Soyulan Yüreğim*'de Baudelaire'in *Tehlikeli İlişkiler* üzerine düştüğü “Notlar”ındaki ünlü cümlesi de biliniyor: “George Sand, de Sade'dan aşağıdır.”⁵ Sade'ı ciddiye almanın ilk güçlü gerekçesi burada görülür: George Sand Baudelaire için solcu “ruh güzelliği”nin simgesi olduğundan, Sade'ın yıkıcılığı bütün ilerliciliklere karşı savaş silahı olarak görülür. Yine burada, *Kötülük Çiçekleri*'nin yazarıyla birlikte, Sade'ın en acımasız kişiliklerinden biri olan Saint-Fond'un ağzından sekiz heceli bir dize halinde çıkan şu Baudelaire'vari cümleyi hayal etmemek mümkün değildir: “Ben Doğa'nın güzel kokulu bitkilerin dibinde yarattığı zehirli bir bitkiyim.”⁶ Yüzyılın sonunda, Blanchot gibi büyük bir Sade ve Lautréamont okuru olan Léon Bloy da vardır. Bloy, Barbey d'Aureville hakkında şunu yazmıştır: “Sadizm, acımasız uygulamaların sefahati tahrik etmesini isteyen ve tutku düzeyine aktarılmış kudurmuş bir mutlaklık açlığından başka bir şey midir?”⁷

Bununla birlikte, Baudelaire, Rimbaud ya da Bloy'a rağmen 19. yüzyıl Sade'dan çok sadizmle, yüzyılının kendi sadizmiyle, kendine özgü Kötülükle ilgilenmiştir. 130 kişinin ölümüne yol açan 4 Mayıs 1897 tarihindeki Bazar de la Charité yangını sırasında Bloy'nun tepkisi de buna kanıttır: “Azizim André, bu korkunç olayın ilk haberlerini okuduğumda, kalbimi ağır bir yükten kurtaran kesin ve *nefis* bir duygu hissettiğimi söylersem

2 13 Mart 1835, *Œuvres intimes*, c. II, (yayıma hazırlayan) Vittorio Del Litto, Gallimard, “Bibliothèque de la Pléiade”, 1982, s. 240.

3 Bkz. Temmuz 1843 tarihli *Revue des Deux Mondes*'daki yazısı: “Quelques vérités sur la situation de la littérature.”

4 Jean-Jacques Lefrère, *Arthur Rimbaud*, Fayard, 2001, s. 522. Bu konuda Verlaine'in “Kötü Ün Baladı”nın “yücelerin yücüsü Marquis de Sade”a şeklindeki göndermesi hatırlanacaktır.

5 Baudelaire için bkz. *Écrits sur la littérature*, Le Livre de Poche, 2005, s. 543. Metin 1865-1867 tarihli olmalı.

6 *Histoire de Juliette*, c. 1, 2. bölüm, 10/18, s. 424 [Türkçesi *Juliette*, çev. Münire Yılmaz, Chiviyazıları Yayınevi, 2013].

7 *Belluaires et porchers (1884-1894)*, J.-J. Pauvert, “Libertés”, 1965, s. 126.

umarım sizi çok incitmiş olmam. Kurbanların az sayıda olmasının sevincimi sınırlandırdığı doğrudur.”⁸

19. yüzyıl Sade’in kendisiyle ilgilendiğinde, eserlerini ancak son derece eksik bir şekilde okuyabilmiştir; Sade’in kitapları önceki yüzyılın sonundan beri genellikle yeni baskı yapmamıştı. Sade’dan yapılan alıntılar mı okunmuştu? Muhtemelen *Justine*. Ya başka? Kuşkusuz Sade hâlâ bir folklorun parçasıydı; aslından çok da yabancı olduğu liberten [inançsız hovardalık] folklorunun ya da kütüphanelerin “yasaklı” bölümünün, hileli ve karanlık folklorun parçasıydı.

Öyle ki, bir bütün olarak 19. yüzyılı 20. yüzyılın tersi bir tutumla niteleyebiliriz: Sade ciddiye alınmaz. Goncourt’un önerdiği Flaubert portresi bu açıdan düşünülebilir:

Flaubert, kafayı M. de Sade’a takmış bir zekâdır; cezbedici bir gizem gibi sürekli ona geri dönmektedir. Özdeki rezillığe düşkün, bunun peşinden koşan biri olarak, bok yiyen bir lağımçı görmekten mutlu bir halde, Sade hakkında sürekli şöyle haykırır: “Karşılaştığım en eğlenceli aptallık!”⁹

Bu sözün değerini derhal tadabilmek için onu Georges Bataille’in Sade üzerine sözüyle karşılaştıralım:

Belli bir noktadan itibaren şaka yapmak mümkün değildir. Şaka yapmak mümkün değildir, çünkü tutkular zincirinden boşanmış olur, çünkü tutkuların zincirinden boşanması iyiliktir, insanları tanık olduğumuz gibi harekete geçirmeyi her zaman bilmiştir ve insanlar iyiliği bildiğimiz o zavallı şeylere indirgeseler bile, eşi benzeri görülmemiş bir sertlikte davranmalarını sağlayan da budur!¹⁰

20. yüzyılın gözler önüne serdiği eşi benzeri görülmemiş tarihsel sertliğe imada bulunan bu önemli söze daha ileride geri döneceğiz; fakat Bataille’in Tarih’in gizli kalbine yerleştirdiği ve şaka yapma yasağı getiren bu “zincirinden boşanma” kategorisine ne büyük bir yoğunluk, hatta ne aşırı bir kapalılık atfettiğini hemen anlayabiliriz.

Bataille’in sözü –“şaka yapmak mümkün değildir”– kuşkusuz ki bütün 20. yüzyılın Sade’ı kabullenmesindeki ve okumasındaki ciddiyetin tipik örneğidir. Apollinaire, Sade hakkında, “Bütün 19. yüzyıl boyunca bir

8 *Mon Journal*, André R.’ye mektup, Mayıs 1897, *Journal*, c. 1: 1892-1907, yayıma hazırlayan Pierre Glaudes, Robert Laffont, “Bouquins”, 1999, s. 199.

9 E. ve J. de Goncourt, *Journal*, c. 1, Robert Laffont, “Bouquins”, 1989, s. 417 (1858 tarihli).

10 “Le mal dans le platonisme et dans le sadisme”, *Œuvres complètes*, c. VII, Gallimard, 1976, s. 372-373.

hiç sayılan bu adam 20. yüzyıla hakim olabilir,¹¹ dememiş midir? Gayet kâhince bu açıklama 1970 yılında Michel Foucault'nun saptamasıyla doğrulanmıştır: “Sade’ın tercihleri 19. yüzyıldan çok bizim için önemlidir.”¹²

Karşı örnekler çok değildir. Sade’ın canavarca cinayetlerinde, nüfus eksiltme ve soykırımlarında 19. ve 20. yüzyılın büyük kitlesel katliamlarının habercisi olayları ilk gören –Napoléon’un kanlı destanını hatırlamaktadır– ve Sade sayesinde insan terörünün gelecekte evrenselleşeceğini hisseden Swinburne, modern bir Sade okumasını ilk yapanlardan biridir:

Büyük bir gürültü patırtı içinde imparatorluk destanı yazılırken birdenbire onun yıldırımlarla alev alev yanan başı, şimşekler saçan geniş göğsü belirir; o fallus-insandır; o, hem ulu hem hayasız bir çehredir; yüzündeki ifade korkunç ve yüce devlerin ifadesidir; onun lanetli sayfalarında sonsuzluğa akıp giden bir ürperti dolaşır; kavrulmuş dudaklarında titreyen nefes, kasırgalarla ortalığı allak bullak etmeye hazırdır. Biraz daha yaklaştığınız zaman çamurlara bulanmış bu kanlı leşte evrensel ruhun atardamarlarını bulursunuz: Oralarda tanrısal kan dolaşır. Çirkef göğün mavisini yansıtan bu pis sulara Tanrı’ya ait bir şeyler vardır. Süngülerin şakırtısına, topların ulumasına tıkayın kulaklarınızı; kazanılmış ya da kaybedilmiş muharebelerin kıvıllık kıvıllık dalgalanışından çevirin gözlerinizi; işte, o zaman, devasa, parlak, tarifi imkânsız bir hayaletin bu karaltıdan kopup belirdiğini göreceksiniz; yıldızlı bir zaman diliminin içinden kocaman ve uğursuz bir yüzün yükselmeye başladığını göreceksiniz: Marki de Sade’dır bu.¹³

Demek ki, Sade’ın gerçekten ciddiye alınması için, örneğin kaybolmuş sanılan başyapıt *Sodom’un 120 Günü*’nün eksiksiz ilk baskısını yapan (1931-1935)¹⁴ Maurice Heine’nin ve başkalarının çalışması sayesinde okunması için 20. yüzyılı beklemek gerekir.

11 “Introduction à l’œuvre du marquis de Sade” (1909), *Les Diables amoureux, Œuvres en prose complètes*, c. III, Pierre Caizergue ve Michel Decaudin’in sorumluluğunda, Gallimard, “Bibliothèque de la Pléiade”, 1993, s. 799.

12 “Folie, littérature, société” (Aralık 1970), *Dits et écrits*, c. 1, Gallimard, “Quarto”, 2001, s. 975.

13 Swinburne’ün sözlerini Bataille *Edebiyat ve Kötülük*’ün Sade üzerine olan bölümünün başında aktarmaktadır. Swinburne’ün yarattığı şahsiyetlerden biri olan Ernest Clouët (1862) üzerine bu eleştirel metin için bkz. *Apologie de Sade*, Éditions À l’Écart, 1993, s. 145. Yine de, Swinburne, R. M. Milnes’e yazdığı mektuplardan birinde Sade’ın gülünç yanını da savunur (*age.*, s. 150). Sade’da kökünü kazıma ve kitlesel cinayet kavramının varlığı hakkında, burada örnek olarak, Saint-Fond’un “Fransa’nın yakılıp yıkılması” projesinden söz edilecektir. Bu ayrıntılı proje, köleleştirmeden, kitlelerin kültürsüzleştirilmesinden, hastane ve bakım evlerinin yıkılmasından, açlık tekniklerinden vb. geçer (*Histoire de Juliette*, c. II, 3. bölüm, 10/18, s. 92-93) ve binlerce kişinin “tek bir günde” katledilmesiyle çok modern bir kitle katliamı fikri görülür (*age.*, s. 119).

14 Stendhal et Cie yayınlarından çıkan üç cilt halindeki baskı [Türkçesi *Sodom’un 120 Günü*, çev. Birsal Uzma, Chiviyazıları Yayınevi, 2014].

20. yüzyılın Sade'ı iki farklı dönem dolayısıyla tanıdığı söylenebilir. Bizim ele almayacağımız (ya da pek az ele alacağımız) ilk dönemin iki uç ismi, bir yanda Apollinaire ile diğer yanda Jean Paulhan'dır ve bunların çakışma noktası da gerçeküstülüktür. İkinci dönem ise Klossowski'den Pasolini'ye uzanan *bizim 20. yüzyulumuz* olacaktır.

Bu iki bölüm elbette kesin sınırlarla ayrılmış değildir. Sade'cı 20. yüzyılın ilk yarısı, mitolojik malzemelerin oluşturulduğu, imge, efsane, haber ve bilgilerin biriktiği bir dönemdir. Aynı zamanda da temel bir yayın faaliyeti dönemidir. Bu sayede, sansüre rağmen, Sade'in eserleri yeniden basılmaya, dağıtılmaya ya da *Sodom'un 120 Günü* örneğinde gördüğümüz gibi sadece keşfedilmeye başlamıştır. Dahası da vardır; çünkü Klossowski'nin¹⁵ ve elbette Bataille'in ilk önemli çalışmaları da o andan itibaren yayımlanmıştır.

O dönemde oluşan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında da sürecek olan Sade mitolojisi çok basit ama güçlüdür. Sade mutlak bir kurban olur; fakat Céline gibi, daha ileride de Genet gibi yazarlar için –az çok bilinçli– model olarak hizmet edecek *kara* bir kurbandır.¹⁶ Devrimci, radikal bir Sade, Devrim'in neredeyse nedeni olmuş bir Sade miti (çünkü yayılan hem doğru hem yanlış rivayete göre, o dönemde Bastille'e kapatılmış olan Sade'in çılgınlıkları nedeniyle, bir megafon, bir “teneke boru”¹⁷ kullanarak yurttaşlara yaptığı çağrılar nedeniyle Paris halkı 14 Temmuz 1789'da Bastille'i almıştır); yüzü olmayan bir Sade miti; son arzusu, “yeryüzünde varlığına dair hiçbir iz kalmaması” ve “anısının insanların ruhundan silinmesi”¹⁸ olan bir Sade

15 Örneğin “Éléments d'une étude psychanalytique du marquis de Sade” (*Revue de psychanalyse*, 1933, s. VI, no 3-4) ya da “La monstruosité intégrale” (*Acéphale*, no 1, Haziran 1936)...

16 Céline'in Sade'cı boyutu üzerine çok şey söylenebilir. Örneğin *Bagatelles pour un massacre*'daki [Bir Katliam İçin Saçmalamalar] şu uzun bölümde Bulgar Borokrom, *Juliette*'teki bir Sade efendisi gibi, büyük bir krallığın nefret edilen –“ölümüne nefret edilen”– kralı olmayı hayal eder: “Ben, kraliyet yanımla, eğer mümkünse, aynı anda bütün tebamdan daha aşağılık olmalydım... kesinlikle acımasız... sözüne güvenilmez... amansız... Nefret dolu bu kitleyi ben daha büyük bir nefretle ve tehdit, infaz, hakaret ve sürekli bir meydan okumayla kesinlikle tek başıma yönetirdim [...] Erdemli genç kız ve erkekler arasında büyük yarışmalar düzenler... sonra da hepsini ölene dek kırbaçlardım... bütün fakir fukaranın önünde...” (*age*, Denoël, 1937, s. 219-220). Genet'nin benzerliği ise kalıcıdır; hem Sade'da olduğu gibi hapishanede yazılmış bir yazıdır bu, hem de Juliette'in ağzından çıkan gibi basit cümleler –“ne kadar çok ihanet edersem, organım o kadar sertleşiyor” (*Histoire de Juliette*, c. II, 3. bölüm, 10/18, s. 12)– ya da haz ile idam sehpası arasındaki bağ üzerine Sade'in sözleri (*age*, s. 336), Genet (bkz. *Elle* adlı piyesi) ile Sade'da (*age*, c. II, 4. bölüm, s. 433-450) papa simgesinin neredeyse benzer kullanımı ve nihayet güllere dönük aynı ihlal edici kült... Bütün bunlar ve daha birçok unsur Genet'yi Sade'a yakın bir figür yapar. Bu kitabın son sayfalarında konuya geri döneceğiz.

17 Sade'in Genel Güvenlik Komitesi'ne 8 Mart 1794 tarihli mektubu. Akt. Jean-Jacques Pauvert, *Sade vivant*, c. III, Robert Laffont, 1990, s. 126.

18 Akt. Breton, *Anthologie de l'humour noir*; Le Livre de Poche, 1970, s. 41. Bu “mit” aslında Rimbaud'nunkiyle çakışır ve mitin tipik yöntemi olan asimile etme yönteminden kaynaklanır. Pauvert, 1811 tarihli bir mektupta Sade'in, tersine, küllerinin Saumane'a konulmasını arzuladığını belirtir (*Sade vivant*, c. III, s. 433). *La Nouvelle Justine*'in [Yeni Justine] 10. bölümünde Sade, “yozlaşmışlıkları gayet tehlikeli, gayet aktif olduğundan, kendi korkunç sistemlerini yayımlayarak, suçlarının kaynağını hayatlarının ötesine yaymayı amaç edinmiş şu sapkın yazarlar”dan

miti. Neredeyse komünist bir Sade miti; *bütün iktidarların* kurbanı, masum bir Sade miti. Onu sırasıyla, Vincennes'a (1778-1784), Bastille'e (1784-1789), Charenton din adamları yurduna (1789-1790), Madelonnettes'e, Carmes manastırına, Saint-Lazarre hapisanesine, sonra Picpus'a (1793-1794), Sainte-Pélagie ve Bicêtre'e (1801-1803) ve 1803'ten ölümüne dek yeniden Charenton'a kapatan, monarşik iktidarın, cumhuriyetçi iktidarın, devrimci iktidarın, Napoléon iktidarının kurbanı. Yaşamı “kahramanca”¹⁹ olarak nitelenebilen Sade'ı “insanlık tarihinin en acımasızca iftiraya uğramış dehası” olarak tanımlayan Maurice Heine ve Gilbert Lely gibi büyük yayıncı ve biyografların titiz Sade işçiliği sayesinde kimi zaman naif ya da meleksi biçimde saygınlığına kavuşturulmaya çalışılan bir figür: Aziz Sade.

Bir anlamda, bu ilk dönemi kapamış gözüken kişi –geçiş figürü–, *Justine*'in ilk versiyonu olan ve 1909 yılında elyazmasının Apollinaire tarafından keşfine ve 1930 yılında Maurice Heine tarafından yayımlanmasına kadar meçhul kalan *Justine ya da Erdemin Felaketleri* için 1945 yılında yazdığı önsözle Paulhan'dır. Titiz bir Sade okuru olan ve Bataille, hatta belki de Thierry Maulnier ile birlikte Maurice Blanchot'ya da Sade'ı keşfettiren Paulhan, büyük ölçüde, bir savaş öncesi okuru olarak kalır. O da Sade'ı Apollinaire gibi “kutsal marki” diye adlandırır ve Sade'ı üzerine atılan suçlardan arındırmaya çok zaman ayırır. Fakat sadece bu biraz eskimiş tavidan ibaret değildir onunkisi. Bambaşka bir yanı daha vardır: (Marx, Baudelaire, Joseph de Maistre, Swinburne, Lautréamont, Puşkin, Chateaubriand'la birlikte) evreni Sade'cılaştırma yönünde çok modern bir ısrar gösterir. Ayrıca Sade ile Aydınlanma filozofları arasında, *Sodom'un 120 Günü* ile *Ansiklopedi*'nin yapısı arasında da bağlar kurar. Keza Sade'ı olabilecek en katı –“hilesiz hurdası”²⁰ Ansiklopedist olarak görür. Sade'daki Başkası'nı,* yani Rousseau'yu ele alırken daha az ihtimam gösterir. Nihayet, *Justine*'i Ödipus'la karşılaştırdığı,²¹ düşüncesini açıklamamakla beraber şöyle anlaşılabilir çok parlak bir lafi da vardır: Sfenks karşısındaki Ödipus gibi *Justine* de, diğer kurbanların tersine, katillerle karşılaşmasından sağ çıkan kişidir. Sfenks karşısında “İnsan” diye cevap veren ve

da (10. bölüm, 10/18, s. 367) söz etmiyor mu? Saint-Fond, *Juliette*'te, kadın kahramana şunu açıklar: “Ah, keşke Hirodes gibi acımasızlıklarımı mezarın ötesinde de sürdürebilsem!” (c. I, 2. bölüm, 10/18, s. 336).

19 Maurice Heine, *Le Marquis de Sade*, Gallimard, 1950, s. 9 (Gilbert Lely'nin önsözü). Gilbert Lely ve Sade hakkında bkz. Yves Bonnefoy'nın çok güzel metni: “La cent-vingtième journée”, *Critique*, Mayıs 1958; yeni baskısı *L'Improbable et autres essais*, Gallimard, “Folio”, 1992.

20 Önsöz, *Infornes de la vertu*, [1945], Gallimard, “Folio Classique”, 1980, s. 27. Ayrıca bkz. “Les Infortunes de la vertu du marquis de Sade”, *La Nouvelle Revue française*, Eylül 1930 [Türkçesi *Justine ya da Erdemin Felaketleri*, çev. Birsal Uzma, Chiviyazları Yayınevi, 2012].

* Metinde çok sık kullanılan (keza kimi zaman büyük harfle, kimi zaman küçük harfle yazılan) *autre* ve *autrui* kavramlarını, ayırım yapabilmek amacıyla “başka” ve “başkası” diye karşılamayı uygun gördük. (ç.n.)

21 “Justine ou le nouvel Édipe”, *age.*, s. 30.

bu cevabıyla, insana Sfenks'in onu kapatmak istediği canavarca ve arkaik çerçeveden –dört adım sabah, iki adım öğle, üç adım akşam...– kurtaran bir yer veren Ödipus gibi, Justine de, kendisini yok etmek isteyen canavarlar ve arzunun muamması karşısında inatla cevap verir: “Kadın.”

Her şeye rağmen Paulhan'ı yüzyılın ilk yarısının taşıdığı bakışa hap-seden ve onu Modernlerle bir araya koymamızı engelleyen şey, Sade'ı bir *vaka* olarak, bir özellik olarak kabul etmekten kendini alıkoyamaması ve böylece, onu tamamen ciddiye alamamasıdır. Metnini, Ödipus üzerine olan-dan daha az derin, son bir nükteyle bitirerek, Flaubert ve Bovary tarzında, Sade hakkında, “Justine, Sade'dır!”²² der: Devamı gelmeyen bir kaçamak sözle, kişiyi yazara, yazarı kişiye kapatır.

Yüzyılın bütün ilk yarısı Paulhan'ın kusursuzca temsil ettiği bu salınım içindedir. André Breton'un Sade'ı *Anthologie de l'humour noir*'ına [Kara Mizah Antolojisi] (1939) yerleştirmesi önemsiz bir ayrıntı değildir. Breton, Sade'min ciddiyetinden kuşkuludur. Sunumunda, dikkatimizi esasen “bariz aşırı” olduğunu söylediği bölümlere çeker. Bu aşırılık, “*yazarın enayi olmadığı*” okurun düşünmesini sağlayarak onu yatıştırılmaktadır.²³ Breton ekliyor:

Daha ileride Jacques Vaché'nin anlayacağı anlamda “eğlenceli cinayet”i çok andıran o uğursuz mistifikasyon tarzını, üstelik son derece kendi aleyhine olacak şekilde hayata geçiren muhtemelen odur.²⁴

Buradaki André Breton'dan daha kötü bir Sade okuru olunamaz.²⁵ Antolojisine aldığı ise, *Juliette*'teki bir bölümdür. Bu bölümde Minski, üzerine oturmakta ve üzerinde yemek yemekte kullanılan çıplak genç kızlardan oluşan “mobilya”ları yerinden oynatıp kımıldatmaktadır: Gerçekten de bundan daha “gerçeküstü” bir şey olamaz! Fakat gerçeküstücülüğün kimi zaman barındırdığı *kitsch* anlamında, Lewis Carroll'un estetiği ile Cocteau'nun film estetiği arasında bir yerde.²⁶

22 *Age*, s. 51.

23 *Anthologie de l'humour noir, age*, s. 39.

24 *Age*, s. 40. Ayrıca bkz. Breton'un *L'Amour fou*'da [Çılgın Aşk] Sade üzerine yazdıkları (*Œuvres complètes*, c. II, Gallimard, “Bibliothèque de la Pléiade”, 1988, s. 762).

25 Breton'a sadık olan Maurice Nadeau “Gerçeküstücü Sade”a bir bölüm ayırır, fakat bu konuda fazla bir şey söylemez. Bkz. Maurice Nadeau, “Exploration de Sade”, *Œuvres de Sade*, metinleri seçen Maurice Nadeau, Éditions de la Jeune Parque, 1947. O dönemde Sade'ı anlamamanın başka örnekleri de vardır: Bkz. André Suarès, “Le marquis de Sade”, [1936], *Ames et visages, de Joinville à Sade*, Gallimard, 1989.

26 Breton'un bu sahnedeki *De la survivance de certains mythes et de quelques autres mythes en croissance ou en formation*'da da (1942) söz ettiğini belirtelim (*Œuvres complètes*, c. III, Gallimard, “Bibliothèque de la Pléiade”, s. 141). Bu sahne Sade'a özgü değildir, ondan önce, örneğin Rétif de La Bretonne'un *La Paysanne pervertie*'sinde de karşılaşılr.